

Komenda Główna Straży Granicznej

<https://strazgraniczna.pl/pl/pozostale-informacje/100-lecie-powolania-korpusu-oc/kop/13045,Korpus-Ochrony-Po-granicza.html>
04.04.2025, 00:56

Korpus Ochrony Pogranicza

Maciej Pietraszczyk
08.03.2024

W roku 1924 wschodnia granica II Rzeczypospolitej była zagrożona działaniami sowieckich grup dywersyjnych, dokonujących napadów i rabunków.

W dniach 21-21 sierpnia 1924 roku w trakcie obradującego pod przewodnictwem Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego, komitetu politycznego Rady Ministrów podjęto decyzję o powołaniu specjalnej formacji wojskowej do ochrony wschodniej granicy.

12 września 1924 roku gen. dyw. Władysław Sikorski wydał rozkaz o utworzeniu Korpusu Ochrony Pogranicza – specjalnej formacji wojskowej do ochrony pogranicza polsko-sowieckiego. Pierwsze jednostki KOP stanęły na wschodniej granicy Rzeczypospolitej już w listopadzie 1924 roku. Na dzień 1 grudnia 1927 roku Korpus dowodzony przez gen. dyw. Henryka Minkiewicza składał się z: dowództwa, 6 dowództw brygad, 2 dowództw półbrygad, 29 batalionów granicznych, 20 szwadronów kawalerii i dywizjonu żandarmerii. Stan osobowy wynosił około 25 000 ludzi.

Najważniejszym zadaniem nowej formacji, z którego w krótkim czasie wzorowo się wywiązała, było uspokojenie sytuacji na wschodnich rubieżach Rzeczypospolitej nękanych napadami band przychodzących z terytorium Związku Sowieckiego. Do pozostałych zadań KOP należało strzeżenie nienaruszalności znaków i urzędzeń granicznych, niedopuszczenie do nielegalnego przewozu i przerzutu towarów przez granicę, niedopuszczenie do nielegalnych przekroczeń granicy, zwalczanie przemytu i wykroczeń skarbowych oraz wykroczeń w zakresie postanowień o granicach państwa, współdziałanie z organami wojska w dziedzinie obrony państwa.

Po spacyfikowaniu pogranicza, KOP zaczął realizować dodatkowe zadania na rzecz miejscowej ludności. Głównym celem tych działań miało być umacnianie polskiej państwowości oraz przyciąganie i przywiązanie mieszkańców województw wschodnich do Polski.

Działalność społeczna i oświatowa KOP oraz pozyskanie sympatii ludności było z powodzeniem wykorzystane dla zapewnienia ochrony granicy i bezpieczeństwa w strefie przygranicznej. W ten sposób wspierano rozwój gospodarczy Kresów, wspomagano zwalczanie nędzy oraz aktywizowano ludność kresową dla podniesienia ogólnego poziomu

jej życia i świadomości państwowej.

Załogi strażnic KOP pomagały mieszkańcom w walce z żywiołami i ich skutkami (pożary, powódzie). Kuchnie wojskowe w oddziałach odwodowych i na strażnicach często dożywiały wiejskie dzieci, lekarze udzielali niezbędnej pomocy i opieki chorym, a weterynarze KOP udzielali darmowej pomocy zwierzętom gospodarskim. Strażnice i pododdziały KOP organizowały obchody świąt państwowych i kościelnych, a także imprezy sportowe, oświatowe i kulturalne (występy teatrów amatorskich, seanse kina objazdowego, wspólne słuchanie audycji radiowych).

W związku z potrzebami kadrowymi formacji w 1926 r. utworzone zostały Szkoła Podoficerów Zawodowych Piechoty KOP w Ostrogu oraz Szkoła Podoficerów Zawodowych Kawalerii KOP w Niewirkowie. Na potrzeby służby wewnętrznej w 1925 r. w ramach KOP utworzony został Dywizjon Żandarmerii. Od lutego 1925 r. w ramach formacji funkcjonowała służba wywiadowcza, której zadaniem było prowadzenie wywiadu i kontrwywiadu oraz zwalczanie przejawów antypaństwowej działalności politycznej na wschodniej granicy. Struktura wywiadu KOP składała się z Samodzielnego Referatu Wywiadowczego w Dowództwie KOP oraz stanowisk oficerów wywiadowczych przy brygadach i batalionach KOP.

Po kilku latach funkcjonowania formacji w 1929 r. przeprowadzono gruntowną reorganizację, którą poprzedziła wymiana kadry dowódczej. Ze stanowiska dowódcy został odwołany gen. dyw. Henryk Minkiewicz, a jego miejsce zajął gen. bryg. Stanisław Zosik-Tessaro. W 1930 r. dotychczasowy Batalion Szkolny KOP przekształcono w Centralną Szkołę Podoficerów KOP „Osowiec”.

W październiku 1930 r. stanowisko dowódcy KOP, objął płk Jan Kazimierz Kruszewski. Nowy dowódca doprowadził do kolejnej reorganizacji w strukturach batalionów KOP - utworzone zostały kompanie karabinów maszynowych oraz kompanie odwodowe. Po raz kolejny zreorganizowano także strukturę CSP KOP „Osowiec”.

30 kwietnia 1938 r., w związku ze wzrostem zagrożenia wojną, wszedł w życie plan mobilizacyjny „W”. Zakładał on wzmocnienie oddziałów KOP z równoczesnym wydzieleniem z nich kadry oficerów, podoficerów i szeregowców dla zawiązków dywizji rezerwowych. Jednostki KOP w procesie mobilizacji miały się częściowo odtworzyć i nadal pełnić służbę na granicy. W ramach mobilizacji powszechnej ze składu KOP wydzielono dowództwa i sztaby dwóch grup operacyjnych, trzy dowództwa i sztaby dywizji rezerwowych piechoty, dowództwo brygady górskiej i sztaby kolejnych brygad górskich, dwanaście dowództw pułków, pułk kawalerii, 39 batalionów piechoty, batalion forteczny, batalion saperów, siedem szwadronów kawalerii dla kawalerii dywizyjnej, dwa dywizjony artylerii lekkiej. Stan oddziałów KOP stacjonujących na granicy uległ osłabieniu.

Odtworzone jednostki posiadały niewielki odsetek przygotowanych do służby granicznej żołnierzy. Pozbawione zostały też znacznej części posiadanego uzbrojenia i wyposażenia. We wrześniu 1939 r. dowództwo KOP przejął gen. bryg. Wilhelm Orlik-Rückemann, a gen. bryg. Jan Kazimierz Kruszewski odwołany ze stanowiska objął dowództwo Grupy Operacyjnej.

W trakcie kampanii wrześniowej Oddziały KOP uczestniczyły od pierwszych chwil w obronie polskiego wybrzeża. Na Mierzei Helskiej organizował obronę batalion KOP „Hel”. Szczególne znaczenie w opóźnianiu marszu Niemców miała obrona przez baon KOP „Berezwech” 2-3 września umocnień pod Węgierską Górką. Walki tu prowadzone przeszły do historii jako Westerplatte Południa.

7 i 8 września pododdziały KOP w składzie 36. Dywizji Piechoty toczyły ciężkie walki w okolicach Kazanowa, Baraku i Szydłowca. Legendę wrześniowej kampanii stanowi bohaterska obrona 8 i 9 września linii umocnień pod Wizną i Górą Strękową przez 360 żołnierzy KOP pod dowództwem kpt. Władysława Raginisa. Bohaterski dowódca popełnił samobójstwo nie chcąc poddać się.

Na wschodzie w dniach 19-21 września 4. kompania baonu KOP „Sarny” kpt. Emila Markiewicza krwawo broniła pozycji polowych i schronów w rejonie Tynnego przed nacierającymi Sowiecami. Zgrupowanie KOP gen. bryg. Wilhelma Orlika-Rückemanna stoczyło z Armią Czerwoną zwycięską bitwę pod Szackiem (28-29 września). 1 października po ciężkim boju pod Wytycznem zgrupowanie zostało rozwiązane, a żołnierze przebijali się do oddziałów gen. bryg. Franciszka Kleeberga.

Już po zakończeniu działań w wojnie obronnej 1939 r. na mocy decyzji Biura Politycznego WKP(b) NKWD zamordowało w ramach zbrodni katyńskiej ponad 500 żołnierzy KOP. 345 żołnierzy KOP aresztowanych, zaginęło na Wschodzie. Ustalono nazwiska 600 żołnierzy KOP poległych w działaniach wojny obronnej 1939 r.

tekst: Mariusz Telepko

fotografie ze zbiorów por. SG Piotra Waseńczuka oraz Narodowego Archiwum Cyfrowego

Ikonografiki - WPiHF GKG SG